МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

КАФЕДРА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Декан факультету історії,
політології та міжнародних
відносин
Олександр Добржанський
_____

РОБОЧА ПРОГРАМА
навчальної дисципліни

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ДИСКУСІЙНИХ ПРОБЛЕМ ІСТОРІЇ В ЗЗСО

(обов'язкова)

Освітньо-професійна програма – Середня освіта (Історія)

Спеціальність – 014 Середня освіта (Історія)

Галузь знань – 01 Освіта

Рівень вищої освіти – другій (магістерський)

Факультет історії, політології та міжнародних відносин

Мова навчання – українська

Чернівці 2024 рік

Робоча програма навчальної дисципліни «Методика вивчення дискусійних проблем історії в ЗЗСО» складена відповідно до освітньо-професійної програми: ОПП «Середня освіта (Історія)» за спеціальністю 014 «Середня освіта (Історія)» другого (магістерського) рівня вищої освіти, затвердженої Вченою радою Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (Протокол № 3 від «3» квітня 2023 року).

.

Розробник: Боднарюк Б. М., доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії.

Затверджено на засіданні кафедри всесвітньої історії,
протокол № 1 від 12 серпня 2024 року

Завідувач кафедри _____ Олександр Сич .

Схвалено методичною радою факультету історії політології та міжнародних відносин
Протокол №1 від 12 серпня 2024 р.

Голова методичної ради факультету _____ Василь Карпо

©_____, 2024 рік

Пояснювальна записка

1. Мета навчальної дисципліни: надати здобувачам вищої освіти уявлення про нові наукові концепції та доктрини, які у своїй мотиваційній основі покликані сприяти викладенню історичного матеріалу згідно зі шкільною програмою на рівні сучасних педагогічних розробок, з урахуванням пріоритетних методичних засад, прийомів і компетенцій. Означена дисципліна дає змогу здобувачам освіти опанувати – на рівні варіативної рецепції – сучасну методику подання й комплексного аналізу історичного матеріалу на шкільних уроках історії, акцентуючи увагу на аспектах неоднозначності в межах інтерпретаційних орієнтирів.

Завданнями вивчення навчальної дисципліни є:

- забезпечити здобувачів освіти знаннями про основоположні (структурні) складові діалектичного підходу як методу, що об'єктивізує предмет історичного дослідження (матеріал уроку);
- навчити здійснювати історико-критичний аналіз;
- характеризувати методологічні основи дослідницької парадигми;
- аналізувати принципи осмислення історичних процесів та реалій;
- розкривати особливості історичної реконструкції та історичної ретроспекції в контексті їхніх можливостей;
- виокремлювати ключові підходи щодо дослідницької практики;
- всебічно висвітлювати дискусійні проблеми на сутнісному рівні – "феномен" або "конструкт";
- прищеплювати здобувачам освіти навички використання історико-критичного підходу при вивченні подій та явищ, пов'язаних з методикою дослідження багатовимірних історичних реалій.

Пререквізити. Передумови для вивчення дисципліни – вивчення курсу, спирається на базові знання з усіх історичних, педагогічних й філософсько-культурологічних навчальних курсів, особливо – під час вивчення різних періодів всесвітньої історії, теоретичної та практичної педагогіки, соціології, методології історії. Організація роботи здобувачаів освіти передбачає формування понятєво-категоріального масиву інформації з кожної теми, контрольні питання та самостійні завдання, роботу з науковою літературою і джерелами, а також – розв'язання проблемних наукових задач й ситуацій.

Результати навчання:

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК 1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 3. Здатність планувати та управляти освітньою діяльністю, забезпечувати та оцінювати якість виконуваних робіт.

ЗК 4. Здатність виявляти та вирішувати проблеми у сфері професійної діяльності, бути критичним і самокритичним.

ЗК 6. Здатність розробляти та презентувати освітні проєкти, управляти ними та мотивувати виконавців на досягнення спільної мети.
ЗК 7. Здатність здійснювати науково-педагогічні дослідження, прогнозувати та презентувати їх результати.

Фахові компетентності (ФК):
ФК 1. Здатність до поглиблення знань і розуміння предметної області та професійної діяльності.
ФК 2. Здатність добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання, виховання і розвитку учнів.
ФК 6. Здатність до моделювання змісту навчання, формування в учнів ключових компетентностей та здійснення інтегрованого навчання.
ФК 7. Здатність використовувати ефективні шляхи мотивації учнів до саморозвитку, спрямовувати
їх на прогрес і формувати у них обґрунтовану позитивну самооцінку
ФК 11. Здатність забезпечувати функціонування безпечного та інклюзивного освітнього середовища.

Предметні компетентності (ПК)
ПК 1. Знати закони наукового, соціального і професійного мислення, володіння комплексним, інтеграційним, історичним, динамічним, ситуаційним, системним підходами до наукового аналізу, здатність практично послуговуватись методами історичного дослідження.
ПК 2. Вміти визначати та застосовувати теоретичні поняття, положення, концепції для аналізу й пояснень історичних фактів, явищ, процесів, використовувати комплекс наукових дефініцій для вирішення науково-практичних завдань.
ПК 3. Знати та розуміти наукові основи певної тематичної області, методології дослідження історичного процесу у національному, європейському та світовому контекстах.
ПК 6. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності.
ПК 7. Прагнення до саморозвитку та самовдосконалення у науково-педагогічній діяльності, обізнаність у власних силах, здатність до рефлексії та самоаналізу.
ПК 8. Виявляти знання та розуміння наукових основ певної тематичної області, методології дослідження історичного процесу у національному, європейському та світовому контекстах та вміти моделювати їх у зміст навчання відповідно до обов’язкових результатів навчання.

Програмні результати навчання (ПРН)

ПРН 1. Застосовувати наукову критику до аналізу поглядів дослідників минулого, робити власні узагальнення щодо теоретичного і методичного рівня наукових праць з історії.
ПРН 2. Знати і розуміти зміст основних напрямів і шкіл сучасної історичної науки, головних проблем у розвитку історіографії, основні аспекти теоретикометодологічного дискурсу історичних досліджень у просторі конструювання минулого
ПРН 7. Застосовувати для забезпечення суб'єкт-суб'єктного підходу в педагогічній діяльності навички координації та стимулювання навчально-пізнавальної діяльності учнів, підтримування їх прагнення до саморозвитку, розкриття їх здібностей і пізнавальних можливостей.
ПРН 11. Застосовувати в педагогічній діяльності наукові методи пізнання, спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати та інтерпретувати результати, створювати моделі та вивчати їхню дієвість.
ПРН 13. Здатність до практичного застосування нових ідей, пропозицій, освітніх практик з метою цілеспрямованого вдосконалення, безперервного і само організованого навчання.

Опис навчальної дисципліни
Загальна інформація

Форма навчання	**Рік підготовки**	**Семестр**	**Кількість**		**Кількість годин**						**Вид підсумкового контролю**
			кредитів	**годин**	**лекції**	**практичні**	**семінарські**	**лабораторні**	**самостійна робота**	**Індивідуальні завдання**	
Денна	5	9	4	120	15		15		90		екзамен
Заочна	5	9	4	120	10		0		110		екзамен

.Структура змісту навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин										
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Теми лекційних занять	**Змістовий модуль 1. Діалектика та історична парадигма в контексті осмислення подієвих процесів та реалій**											
Тема 1. Діалектика та історія як предмет дослідження. 1. Діалектичний метод пізнання: переваги й недоліки 2. Педагогічна теорія та її дидактична складова 3. Роль гіпотези й інтерпретації з точки зору наукового постулату 4. Подія і варіативність її тлумачення 5. Принципи осмислення історичних процесів і реалій	12	2	1	-	-	9	12	1	-	-	-	11
Тема 2. Методи історії та історія в якості методу. 1. Гребінець «вибіркової волі» та інтерпретаційна решітка 2. Історична експлікація й історична контраверсійність 3. Дослідницькій суб'єктивізм: суб'єктивна мотивація та суб'єктивні оцінки 4. Методична специфіка історичної пам'яті 5. Методичні можливості культурної пам'яті	12	1	1	-	-	9	12	1	-	-	-	11
Тема 3. Об'єктивні та суб'єктивні	12	1	2	-	-	9	12	1	-	-	-	11

чинники в історичному дослідженні. 1. Методологічна основа дослідницької парадигми, базовий дослідницькій інструментарій 2. Наукова об'єктивність і принцип історизму 3. Синтезний підхід, порівняльний аналіз та узагальнення 4. Квантитативний підхід, типологізація й класифікація 5. Суб'єктивне сприйняття істориком предмету дослідження												
Тема 4. Дослідницька методика історичної проблематики. 1. Головні етапи історичного дослідження 2. Якісні ознаки та кількісні показники 3. Природа і характер об'єктивних історичних фактів 4. Унікальність й парадоксальність кожного історичного факту 5. Аспекти неоднозначності в історичній рецепції	12	1	2	-	-	9	12	1	-	-	-	11
Тема 5. Виховні й методологічні компоненти «ремесла» історика. 1. Зв'язок історичного матеріалу із сучасністю	12	2	1	-	-	9	12	1	-	-	-	11

2. Актуалізація історичного дискурсу 3. Модернізація історичних реалій 4. Елементи дослідницької заангажованості 5. Дискусійність історичної проблеми												
Разом за ЗМ1	60	7	7	-	-	45	60	5	-	-	-	55
Теми лекційних занять	**Змістовий модуль 2. Історичні уявлення, історичні поняття й особливості дидактизації історичних конструктів**											
Тема 1. Історична та наукова «свідомість». 1. Засоби й прийоми конкретизації в аналізі історичних реалій 2. Виклад історичного матеріалу: наратив 3. «Точка зору» та методи її обгрунтування 4. Писемне джерело як «текст» 5. Історичний метод як «система» і як «функція»	12	2	1	-	-	9	12	1	-	-	-	11
Тема 2. Історичні уявлення та «корпоративність» історичної думки 1. Формування уявлень й історичних понять 2. Категоріальна складова історичної науки 3. Методична роль наукової дефініції 4. Історичне явище та історичний процес 5. Умовність і відносність дидактизованих історичних конструктів	12	2	2	-	-	9	12	1	-	-	-	11

Тема 3. Синхронізація подієвої історії: причини та наслідки. 1. Історична хронологія та історична географія 2. Календарна «уніфікація» 3. Подія як предмет історичного дослідження 4. «Історичні пласти» історичного пізнання 5. Історичний структуралізм і механістична антропологія	12	1	1	-	-	9	12	1	-	-	-	11
Тема 4. Дискусійна історична проблема: сутнісна характеристика. 1. Історія як «явище» та історія як «сутність» 2. Локалізація історичних явищ у часі та просторі 3. Історична «уява» дослідника й емоційні складові 4. Історичне «мислення» та історичні «докази» 5. Роль аналітичних узагальнень	12	1	2	-	-	9	12	1	-	-	-	11
Тема 5. Категорії «рух» та «протяжність» в контексті історичного дискурсу 1. Історичний «рух» як історичний «поступ» 2. Роль та значення темпоральності	12	2	2	-	-	9	12	1	-	-	-	11

3. «Рух» і календарна регламентуюча циклічність 4. «Рух» крізь призму «протяжності» 5. Умови органічного поєднання «протяжності» і «руху»												
Разом за ЗМ 2	60	8	8	-	-	45	60	5	-	-	-	55
Усього годин	120	15	15	-	-	90	120	10	-	-	-	110

Тематика семінарських занять

№	Назва теми з основними питаннями - план	Кількість годин
1.	**«Реальність» та «Дійсність» історії** 1. Можливості історичної «Реальності» 2. Невловимі прояви історичної «Дійсності» 3. Дихотомність принципів історичного пізнання 4. Умовність «законів» історії 5. Пізнавальні можливості історії	3
2.	**Дослідницька методика історичної проблематики** 1. Головні етапи історичного дослідження 2. Якісні ознаки та кількісні показники 3. Природа і характер об'єктивних історичних фактів 4. Вплив і значення соціального середовища 5. Фактор випадковості в ланцюгу історичних подій	3
3.	**Історичне знання: статус і джерела** 1. Потенційна інформативність історичного знання 2. Характеристика статусності 3. Текстуальна атрибутація писемних джерел 4. Вимір цивілізаційних проявів 5. Доктринальні орієнтири історичного знання	3
4.	**Два класи європейської школи мислення** 1. Розмежування історичної парадигми: причини та наслідки 2. Осмислення феномену історії К. Ясперсом 3. Погляд на історію М. Бубера 4. «Світ-система» Г. Валлерстайна 5. «Часові моделі» історичної науки	3
5.	**Цивілізація у вимірі феноменології** 1. Категорія «цивілізація» у О. Шпенглера 2. Базові ознаки цивілізації за Дж. Тойнбі й П. Сорокіним 3. Цивілізація в межах філософії історії 4. Стрижневі цивілізаційні виміри 5. Цивілізація та соціум: парадокси універсалізації	3

	Загалом	15

.Самостійна робота студента

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Головні етапи історичного дослідження.	5
2.	Якісні ознаки та кількісні показники.	4
3.	Природа (витоки, причини, передумови) і характер об’єктивних історичних фактів.	5
4.	Світоглядна специфіка ментальних орієнтирів й морально-етичних пріоритетів.	4
5.	Вплив і значення соціального середовища, фактор випадковості в ланцюгу історичних подій.	5
6.	Духовно-релігійна складова дослідницької практики.	4
7.	Унікальність й парадоксальність кожного історичного факту, його закономірність та виключність.	5
8.	Аспекти неоднозначності в історичній рецепції.	4
9.	Зв’язок історичного матеріалу (дослідницької проблематики) із сучасністю: “за” і “проти”.	5
10.	Історія та життя: “паралель”, “перехрестя” чи “логічне продовження”?	4
11.	Актуалізація історичного дискурсу: “штучність”, “необхідність” чи “органічність”?	5
12.	Модернізація (адаптація) історичних реалій: виправдане або даремне кон’юнктурне “підґрунтя” дослідницької роботи.	4
13.	Маніпуляція наявними історичними фактами і передбачуваність “наукових” тлумачень.	5
14.	Елементи дослідницької заангажованості: “виклики” часу чи “аберація” свідомості?	4
15.	Раціоналізм та ідеалізм як взаємовиключні шляхи сприйняття історичних явищ і процесів на рівні проблематики.	5
16.	Дискусійність історичної проблеми як латентна дискредитація кінцевої дослідницької мети.	4
17.	Чи є завжди об’єктивною свідомість історика?	5
18.	Засоби й прийоми конкретизації в аналізі історичних реалій.	4
19.	Виклад історичного матеріалу: наратив.	5
20.	“Точка зору” (“наукова позиція”) та методи її обґрунтування.	4
	Загалом	90

Пошукові, дослідницькі й аналітичні роботи

№	Назва теми

1	Якісні ознаки та кількісні показники
2	Світоглядна специфіка ментальних орієнтирів й морально-етичних пріоритетів
3	Духовно-релігійна складова дослідницької практики
4	Зв'язок історичного матеріалу (дослідницької проблематики) із сучасністю: «за» і «проти»
5	Актуалізація історичного дискурсу: «штучність», «необхідність» чи «органічність»?
6	Маніпуляція наявними історичними фактами
7	Передбачуваність «наукових» тлумачень
8	Елементи дослідницької заангажованості: «виклики» часу чи «аберація» свідомості
9	Дискусійність історичної проблеми як латентна дискредитація кінцевої дослідницької мети
10	Засоби й прийоми конкретизації в аналізі історичних реалій
11	Діалектичний метод в історичній науці
12	Витоки і становлення педагогіки як науки
13	Інтерпретаційний чинник в історичному дослідженні
14	Історична подія як предмет дослідження
15	Історична реконструкція: роль та значення
16	Історична ретроспекція та її дослідницькі складові
17	Методологічні засади історичного дослідження
18	Дослідницький інструментарій історика
19	Принцип історизму в осмисленні історичних процесів
20	Методичні засади компаративного аналізу

Есе і реферативні доповіді

1. Об'єктивізація історичної свідомості
2. Засоби та прийоми історичної конкретизації
3. Історичний аналіз та історична функція
4. Особливості історичного наративу та історичного аналізу
5. Роль писемних джерел в межах критичного методу
6. Текст і контекст в історичному дослідженні
7. Категоріально-понятійний апарат історичної роботи
8. Значення історичних понять в аналізі предмету дослідження
9. Формаційний підхід в історії
10. Цивілізаційний підхід в історії
11. Історичний процес як закономірність
12. Роль в історичному дослідженні причинно-наслідкових зав'язків
13. Історична доктрина й історична модель
14. Значення історичної перспективи

15 Історична дидактика та її методична роль
16 «Історія повсякдення»: загальна характеристика
17. Історичне дослідження у тендерному вимірі
18. Модерн і постмодерн як методологічні засади історичного дослідження
19. Соціальне підгрунтя історичного структуралізму
20. Історична антропологія та культурна антропологія
21. Діалектичний метод в історичній науці.
22. Витоки і становлення педагогіки як науки.
23. Інтерпретаційний чинник в історичному дослідженні.
24. Історична подія як предмет дослідження.
25. Історична реконструкція: роль та значення.
26. Історична ретроспекція та її дослідницькі складові.
27. Методологічні засади історичного дослідження.
28. Дослідницький інструментарій історика.
29. Принцип історизму в осмисленні історичних процесів.
30. Методичні засади компаративного аналізу.
31. Дослідницькі можливості кількісного підходу.
32. Суб'єктивне та об'єктивне сприйняття історичних реалій.
33. Ментальність як предмет дослідницької парадигми.
34. Роль соціального середовища в написанні історичної роботи.
35. Історичний факт та його парадоксальна складова.
36. Дослідницькі особливості історичної рецепції.
37. Актуалізація предмету дослідження.
38. Концептуальний вимір історичного дискурсу.
39. Раціоналізм як принцип осмислення історичної дійсності.
40. Історичний факт у відображенні ідеалістичних ідей.

**Індивідуальні завдання плануються, якщо передбачені навчальним планом, або за рішенням викладача*

** ІНДЗ – для змістового модуля, або в цілому для навчальної дисципліни визначається викладачем, з урахуванням специфіки дисципліни.*

Освітні технології, методи навчання і викладання навчальної дисципліни: проблемні й оглядові лекції, дискусії, історичне моделювання, семінарські заняття, круглі столи, заняття із застосуванням комп'ютерної та телекомунікаційної техніки, брифінги, інтегровані заняття, проблемні заняття, прес-конференції, тощо.

Методи навчання: основними методами навчання є виконання письмових робіт, зокрема: реферат, історичний диктант, модульна контрольна робота, ІНДЗ.

В залежності від джерела інформації використовуються такі методи: словесні – бесіда, розповідь, пояснення, диспут; наочні – демонстрація, ілюстрація; практичні – вправа, дослід, практична робота; за логікою викладу – індукція, дедукція; традукція; за рівнем пізнавальної активності -

пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемний виклад, частково-пошукові, дослідницькі.

Вибір методу також залежить від поставленої дидактичної мети. Відповідно до неї можна використовувати такі методи: а) методи усного викладу знань і активізації пізнавальної діяльності: розповідь, пояснення, лекція, ілюстрування і демонстрування; б) методи закріплення навчального матеріалу: бесіда, робота з підручником; в) методи самостійної роботи щодо осмислення і засвоєння нового матеріалу: робота з підручником; г) методи навчальної роботи щодо застосування знань на практиці із формування умінь та навичок: письмові та практичні вправи, семінарські заняття; д) методи перевірки і оцінки знань, умінь та навичок: постійне спостереження за роботою здобувачів вищої освіти.

При викладанні даного курсу перевагу надається продуктивним методам: проблемний виклад, частково-пошукові та дослідницькі методи, презентації, дистанційні консультації, спрямовані на активізацію і стимулювання навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти.

Використовується студентоцентрований, проблемно-орієнтований, діяльнісний, комунікативний, професійно-орієнований, міждисциплінарний підходи до навчання.

Навчання здійснюється під час лекційних та семінарських занять, а також з самостійної позааудиторної роботи (профільні предмети, спеціальні курси) з використанням сучасних інформаційних технологій навчання, консультацій з викладачами.

Критерії та засоби оцінювання результатів навчання з навчальної дисципліни

У процесі вивчення навчальної дисципліни використовуються інноваційні освітні технології: інформаційно-комунікаційні, технології студентоцентрованого навчання; традиційні та інтерактивні форми і методи навчання, серед яких: лекція-візуалізація, проблемна лекція, самостійно-дослідницька робота та ін.

Політика академічної доброчесності

Дотримання політики щодо академічної доброчесності учасниками освітнього процесу при вивченні навчальної дисципліни регламентовано такими документами:

«Етичний кодекс Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича»https://www.chnu.edu.ua/media/jxdbs0zb/etychnyi-kodeks-chernivets koho-natsionalnoho-universytetu.pdf;

«Положенням про виявлення та запобігання академічного плагіату у Чернівецькому національному університету імені Юрія Федьковича» https://www.chnu.edu.ua/media/n5nbzwgb/polozhennia-chnu-pro-plahi at-2023plusdodatky-31102023.pdf .

Оцінювання результатів навчання з навчальної дисципліни ґрунтується на нормах:

«Положення про контроль і систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича»
https://www.chnu.edu.ua/media/geupxdun/polozhennia-pro-kontrol-i-systemu-otsiniuvannia_2020.pdf;
«Положення про взаємодію формальної та неформальної освіти, визнання результатів навчання (здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти, в системі формальної освіти) у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича)
https://www.chnu.edu.ua/media/3aykf41y/polozhennia-pro-vzaiemodiiu-formalnoi-ta-neformalnoi-osvity.pdf;
«Положення про апеляцію на результати підсумкового семестрового контролю знань студентів Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича»
https://www.chnu.edu.ua/media/h0fn0fgh/polozhennia-pro-apeliatsiiu.pdf;
та принципах:
«Етичного кодексу Чернівецького національного Університету»
https://www.chnu.edu.ua/media/xe1lulcg/etychnyi-kodeks-chernivetskoho-natsionalnoho-universytetu.pdf .

Зважаючи на актуальність академічної доброчесності в ЗВО України, всі письмові (друковані) роботи підлягають перевірці наявності запозичень (плагіату). Процедуру перевірки визначено «Положенням про виявлення та запобігання академічному плагіату у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича»
https://www.chnu.edu.ua/media/f5eleobm/polozhennya-pro-zapobihannia-plahiatu_2024.pdfі «Правилами академічної доброчесності у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича»
https://www.chnu.edu.ua/media/lnojdab4/pravyla-akademichnoi-dobrochesnosti.pdf.

Вони розкривають сутність академічної доброчесності та встановлюють вимоги до відповідальної академічної поведінки здобувачів вищої освіти, які зобов'язані дотримуватися відповідних стандартів, правил та етики. Існуюча процедура перевірки унікальності робіт дозволяє здобувачу вищої освіти використовувати безкоштовні та платні (за бажанням) інтернет-ресурси, а також ресурси для перевірки, доступні в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича.

З принципами академічної доброчесності, видами недоброчесної академічної поведінки наслідків такої поведінки, здобувачі вищої освіти можуть ознайомитися у Законі України «Про освіту» (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19), а саме у ст. 42 цього Закону, яка визначає, що «Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень».

Порушенням академічної доброчесності вважається: академічний плагіат; самоплагіат; фабрикація; фальсифікація; списування; обман; хабарництво; необ'єктивне оцінювання. За порушення академічної доброчесності здобувачі вищої освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності: повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо); повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми; відрахування із закладу освіти (крім осіб, які здобувають загальну середню освіту); позбавлення академічної стипендії; позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання.

Критерії підсумкового оцінювання.

Оцінювання програмних результатів навчання здобувачів освіти здійснюється за шкалою європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС).

Критерієм успішного оцінювання є досягнення здобувачем вищої освіти мінімальних порогових рівнів (балів) за кожним запланованим результатом навчання.

Формою підсумкового контролю є іспит

Проведення підсумкового контролю навчальної дисципліни здійснюється у формі екзамену, відповідно до «Положення про контроль і систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича» (https://www.chnu.edu.ua/media/geupxdun/polozhennia-prokontrol-i-systemu-otsiniuvannia_2020.pdf); «Положення про взаємодію формальної та неформальної освіти, визнання результатів навчання (здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти, в системі формальної освіти) у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича) (https://www.chnu.edu.ua/media/3aykf41y/polozhennia-pro-vzaiemodiiu-formalnoita-neformalnoi-osvity.pdf); «Положення про апеляцію на результати підсумкового семестрового контролю знань студентів Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича» (https://www.chnu.edu.ua/media/h0fn0fgh/polozhennia-pro-apeliatsiiu.pdf)
Екзаменаційний білет підсумкового контролю навчальної дисципліни складається з трьох питань.

5.3. Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Оцінка за національною шкалою	**Оцінка за шкалою ЄКТС**	
	Оцінка (бали)	**Пояснення за розширеною шкалою**
Відмінно	**A (90-100)**	відмінно

Добре	**B (80-89)**	дуже добре
	C (70-79)	добре
Задовільно	**D (60-69)**	задовільно
	E (50-59)	достатньо
Незадовільно	**FX (35-49)**	(незадовільно) з можливістю повторного складання
	F (1-34)	(незадовільно) з обов'язковим, самостійним, повторним опрацюванням навчальної дисципліни до перескладання

Критерії оцінювання відповіді

Оцінка «відмінно» (A) виставляється здобувачам вищої освіти, які набрали загальну суму балів 90-100 від максимальної кількості можливих (під час опанування предмету). На практиці вони:

- на передбаченому теоретичному рівні опанували відповідні джерела і фахову літературу до кожної теми;
- вміють органічно її застосовувати для аргументації власної точки зору або при розкритті змісту проблеми чи питання;
- грунтовно засвоїли базові теми спеціалізації, вміло вибудовуючи логічне об’єктивне пояснення;
- на високому рівні володіють аналітикою, науковою термінологією, професійним категоріально-понятійним апаратом (дефініціями);
- демонструють визначений кваліфікаційний рівень, постійно виступали на семінарах, круглих столах орієнтуючись у додатковій літературі.

Оцінка «дуже добре» (B) виставляється здобувачам вищої освіти, які набрали загальну суму балів 80-89 від максимальної кількості можливих (під час опанування предмету). На практиці вони:

- виявили достатню обізнаність у матеріалі предмету, частково засвоїли рекомендовану джерельну базу і літературу;
- значною мірою засвоїли теоретичний матеріал, пов’язаний з розумінням і осмисленням основ діалектичного підходу у вивченні історичної проблематики, орієнтованої на висвітлення історичних реконструкцій та історичних ретроспекцій;
- продемонстрували достатні знання в галузі аналітики, добре орієнтуються в подієвих реаліях, наукових доктринах і концепціях, згідно зі шкільними програмами;

- лише частково орієнтуються у науковій термінології й не демонструють високий рівень історичних узагальнень;
- брали достатньо активну участь у семінарах та в обговоренні виконаних есе, але до кінця не оволоділи комплексним підходом при їхньому висвітленні.

Оцінка «добре» (C) виставляється здобувачам вищої освіти, які набрали загальну суму балів 70-79 від максимальної кількості можливих (під час опанування предмету). На практиці вони:

- виявили обізнаність і тільки частково орієнтуються у фаховій літературі й тематичних джерелах;
- засвоїли базовий матеріал, орієнтований на можливість розуміти низку ключових підходів, які дозволяють шляхом використання методологічного інструментарію сформувати власний погляд на предмет дослідження;
- виявили нечітке (розпливчасте) розуміння доктрин та постулатів, пов'язаних з актуальними історичними проблемами дискусійного характеру;
- продемонстрували знання історичних фактів, орієнтацію в них, так само орієнтацію в хронології, наукових дефініціях, питаннях, що стосуються особливостей історичних уявлень;
- вдаються до дрібних фактологічних помилок.

Оцінка «задовільно» (D) виставляється здобувачам вищої освіти, які набрали загальну суму балів 60-69 від максимальної кількості можливих (під час опанування предмету). На практиці вони:

- не повністю засвоїли теоретичний і практичний матеріал, який передбачається програмою курсу;
- демонструють значною мірою поверхневі знання стосовно проблематики, яка вивчалася та аналізувалася;
- мають порівняно низький рівень обізнаності у системному аналізі при висвітленні ролі методики в межах теоретичних питань;
- виказують обмеженість у володіння базовим матеріалом, при мінімальній орієнтації у фаховій літературі;
- здебільшого пасивно поводили себе на колоквіумах, семінарах, круглих столах, не виявили бажання виконувати самостійну роботу.

Оцінка «задовільно» (E) виставляється здобувачам вищої освіти, які набрали загальну суму балів 50-59 від максимальної кількості можливих (під час опанування предмету). На практиці вони:

- виявили суто фрагментарну обізнаність стосовно необхідного розкриття питань, що висвітлювалися в ході читання лекцій і на семінарах;
- зупинились на опосередкованому ознайомленні із текстами джерел, а також на мінімальному опрацюванні фахової літератури по предмету;

- переважно пасивно або незацікавлено поводили себе під час обговорення виконаних есе;
- не опанували мінімальний необхідний матеріал, який дозволяє орієнтуватись в ключових питаннях по предмету;
- не виявили бажання до виконання самостійної роботи.

Оцінка «незадовільна» (FX) з можливістю повторного складання виставляється здобувачам вищої освіти, які набрали загальну суму балів 35-49 від максимальної кількості можливих (під час опанування предмету). На практиці вони:

- не відвідували частину лекцій, семінарів та консультацій;
- не демонстрували активність під час теоретичних занять, ігнорували самостійну роботу;
- не ознайомилися ніяким чином і не опрацювали літературу до курсу;
- майже не орієнтуються в ключових матеріалах предмету, не розуміють сутності історичних уявлень, феноменологічних ознак подієвої історії, не знають базової історичної методології;
- не розуміють основоположних процесів, які характеризують критичні підходи у висвітленні проблем всесвітньої історії, що залишаються дискусійними і в реаліях сьогодення.

Оцінка «незадовільно» (F) з обов'язковим повторним курсом виставляється здобувачам вищої освіти, які набрали загальну суму балів 1-34 від максимальної кількості можливих (під час опанування предмету). На практиці вони:

- постійно не відвідували лекцій, семінарів та консультацій;
- не демонстрували активність в ході колоквіумів, круглих столів, не реалізували завдань з переліку видів самостійної роботи;
- не орієнтуються в основоположних поняттях, пов'язаних з предметом, який вивчається;
- не виявили бажання відповідати на поставлені питання в ході семінарських занять, круглих столів і обговорення виконаних есе;
- практично не засвоїли програму курсу.

Оцінювання поточної роботи здобувачів вищої освіти

Оцінювання ІНДЗ (максимальна оцінка – 10 балів)

ІНДЗ має податися викладачу за 12-15 днів до дня підсумкового контролю. Оцінка за ІНДЗ є допоміжним компонентом екзаменаційної оцінки: він враховується викладачем при виставленні підсумкової оцінки з відповідного курсу.

У процесі роботи над ІНДЗ здобувач вищої освіти повинен ознайомитися, проаналізувати і опрацювати певний корпус джерел і, як наслідок, продемонструвати свою здатність до резюмуючих логічних узагальнень, аргументованих характеристик, оцінок й позначень, а також –

здатність до критичного мислення. Згідно із означеними вимогами його ІНДЗ оцінюється наступним чином:

- 8-10 балів – самостійно, логічно, об'єктивно, з демонстрацією творчого підходу, здобувач вищої освіти реалізує вміння узагальнювати, класифікувати, систематизувати, обгрунтовувати власну точку зору.
- 5-7 балів – ставиться здобувачам вищої освіти, які реалізують на практиці власну творчу самостійність, виявляють здатність опрацьовувати й характеризувати пласт фактологічного матеріалу, який стосується виокремленої проблематики. Логіка викладу матеріалу чітка, послідовна, в цілому конкретизована, але зустрічаються незначні огріхи при висвітленні питань.
- 2-4 бали – відповідають ІНДЗ, де на достатньому рівні розглядається та аналізується визначена проблема або коло питань, однак, наявна відсутність самостійних суджень у здобувача вищої освіти; цим самим недоліком позначені його висновки, узагальнення або резюмуючі констатації. Висвітлення, аналіз чи характеристика задекларованих питань носять ознаки фрагментарності, уривчастості, фактологічної неповноти.
- 0-1 бали – виставляється здобувачам вищої освіти, які виконали ІНДЗ, есе або будь-яку іншу творчу роботу на неналежному (формальному чи надто низькому) рівні: залучений та використаний історичний матеріал позбавлений необхідної аргументації, обгрунтування чи мотивації і не відображає належним чином дослідницьку проблематику; логіка викладу відсутня.

Підсумкова оцінка з предмету «Методика вивчення дискусійних проблем історії в ЗЗСО» як показник результатів вивчення навчальної дисципліни, становить **100** балів і складається із сумарної кількості балів за поточне оцінювання – **60 балів**, та підсумкового модуль-контролю (іспит) – **40 балів,** за **100-бальною університетською шкалою.**

Засоби оцінювання.

Засобами оцінювання та демонстрування результатів навчання можуть бути:

- контрольні роботи;
- стандартизовані тести;
- проєкти (наскрізні проєкти; індивідуальні та командні проєкти; дослідницько-творчі та ін.);
- реферати;
- есе;
- презентації результатів виконаних завдань та досліджень;
- інші види індивідуальних та групових завдань

Форми поточного та підсумкового контролю

***Поточний контроль*:**

1) Під час семінарських занять і круглих столів використовується як усне, так і письмове опитування: бесіди, участь в обговоренні, дискусії, повідомлення на задану тему, доповідь за допомогою презентації; бліц-опитування, міні-проєкти;

2) Письмовий контроль використовується для підсумкового модуля або з метою отримання додаткових балів. До письмового контролю відносяться: есе, творча робота, ІНДЗ, реферат, створення презентації.

Підсумковий контроль – екзамен.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Охарактеризуйте складові педагогічної теорії.
2. Проаналізуйте діалектичний метод пізнання.
3. Розгляньте роль гіпотези та інтерпретації в історичному дослідженні.
4. Розкрийте сутність поняття наукова доктрина.
5. Опишіть методологічні засади наукової концепції.
6. Виділіть методичну основу історичної реконструкції.
7. Здійсніть аналіз історичної ретроспекції як методу.
8. Висвітліть методичні засади дослідницької парадигми.
9. Опишіть дослідницький інструментарій історика.
10. Охарактеризуйте принцип історизму.
11. Проаналізуйте принцип історичної об’єктивності.
12. Подайте характеристику синтезного підходу в історичному дослідженні.
13. Обґрунтуйте методологічні можливості порівняльного аналізу.
14. Розкрийте роль квантитативного підходу в історичній роботі.
15. Розгляньте історичну типологізацію в її методичній основі.
16. Висвітліть методичні засади історичної класифікації.
17. Опишіть головні етапи історичного дослідження.
18. Виокремить якісні ознаки дослідницької парадигми.
19. Проаналізуйте кількісні показники з точки зору історичної рецепції.
20. Визначте складові парадоксальності історичного факту.
21. Охарактеризуйте принципи “історичної закономірності”.
22. Розкрийте методичну роль історичної дидактики.
23. Розгляньте сутнісні ознаки цивілізаційного підходу в історії.
24. Виокремить сутнісні ознаки формаційного підходу в історії.
25. Визначте методичне підґрунтя поняття “історичний архетип”.
26. Виділіть методичне підґрунтя поняття “історичний образ”.
27. Розкрийте методичну специфіку поняття “історична перспектива”.
28. Здійсніть порівняльний аналіз між категоріями “природні антагонізми” й “соціальні протиріччя”.
29. Проведіть порівняльний аналіз між категоріями “цивілізація” та “формація”.
30. Проаналізуйте історичні категорії “етнос” і “нація” з точки зору їх сутнісних складових.

31. Здійсніть порівняльний аналіз між історичними категоріями “закономірність” і “причинно-наслідковий зв’язок”.
32. Розкрийте методологічне підґрунтя історичних понять “час” та “простір”.
33. Виокремить методологічні ознаки історичної символіки.
34. Охарактеризуйте роль та значення категоріально-понятійного апарату в історичному дослідженні.
35. Проаналізуйте дефініцію “історична подія” як дослідницьку парадигму.
36. Розкрийте значення поняття “історичні пласти”.
37. Виділіть методичні прийоми, що формують дослідницьку основу історичного пізнання.
38. Охарактеризуйте методологічні засади історичного структуралізму.
39. Розгляньте роль механістичних підходів в історичному дослідженні.
40. Обґрунтуйте роль аналітичних узагальнень в історичній роботі.
41. Розкрийте особливості діалектичного методу пізнання.
42. Проаналізуйте педагогічну теорію в її практичній площині.
43. Висвітліть роль гіпотези в історичному дослідженні.
44. Розгляньте роль інтерпретації в історичній роботі.
45. Охарактеризуйте історичну реконструкцію з точки зору її методичних можливостей.
46. Виділіть методичні переваги історичної ретроспекції.
47. Розкрийте принципи осмислення історичних процесів.
48. Проаналізуйте методологічну основу дослідницької парадигми.
49. Дайте визначення принципу історизму.
50. Охарактеризуйте дослідницькі категорії “об’єкт” та “предмет”.
51. Опишіть головні етапи історичного дослідження.
52. Виокремить якісні ознаки історичного дискурсу.
53. Обґрунтуйте роль духовно-релігійного чинника в історичному дослідженні.
54. Висвітліть вплив соціального середовища на дослідницьку парадигму.
55. Обґрунтуйте значення кількісних показників в історичній роботі.
56. Розкрийте сутнісні ознаки дослідницької методики історика.
57. Обґрунтуйте унікальність кожного історичного факту.
58. Опишіть закономірні процеси історичної еволюції.
59. Визначте роль календарної “уніфікації” в історичному вимірі.
60. Охарактеризуйте історичну хронологію та історичну географію з точки зору синхронізації подієвої історії.
61. Проаналізуйте категорії “час” і “простір” в історичному дослідженні.
62. Охарактеризуйте категорії “образ” та “архетип” в історичному дослідженні.
63. Розкрийте сутнісні ознаки цивілізаційної парадигми.
64. Визначте роль “природних антагонізмів” в історичному дискурсі.
65. Обґрунтуйте значення “історичної перспективи” для аналітичних узагальнень.

66. Охарактеризуйте причинно-наслідковий зв’язок в межах його методологічного конструкту.
67. Розкрийте на методологічному рівні поняття “соціальні протиріччя”.
68. Проаналізуйте антропологічний зміст базових історичних категорій.
69. Розкрийте дидактичне підґрунтя дефініції “історична спіраль”.
70. Розгляньте методичну складову терміну “наукова позиція”.
71. Визначте роль наукової інтуїції у дослідницькому процесі.
72. Співставте трактування й інтерпретацію як методичні прийоми історичного дослідження.
73. Здійсніть порівняльний аналіз ретроспекції та інтерпретації з точки зору їхніх аналітичних можливостей.
74. Визначте методологічну специфіку й методичні переваги принципу історизму.
75. Виокремте стрижневі складові історичної гіпотези в межах її наукового обґрунтування.

Рекомендована література
Основна

1. Александра М., Крижанівська В. Деякі роздуми щодо сутності формаційного та цивілізаційного підходів до розвитку історичного процесу та проблеми періодизації загальної історії // ІВШ, 1999. №3.
2. Алексюк А.Л. Загальні методи навчання в школі. К., 1973.
3. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. К., 1998.
4. Артемчук Т. І. та ін. Методика організації науково-дослідницької роботи. К., 2000.
5. Баханов К. Проблема визначення мети і завдань шкільної історичної освіти // ІВШУ, 2001. №6.
6. Балух В.О. Магістерські роботи: методичні рекомендації. Чернівці, 2003.
7. Баханов К. Шляхом інноваційного навчання // Історія в школах України, 1999. №4.
8. Баханов К.О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі. Запоріжжя, 2000.
9. Баханов К.О. Лабораторно-практичні роботи з історії в середній школі // Український історичний журнал, 1991. №4.
10. Баханов К.О. Традиції та інновації у навчанні історії в школі. Запоріжжя, 2002.
11. Бех І. Д. Виховання особистості. К., 2008.
12. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Дрогобич, 2006.
13. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи. К, 2003.

14. Вища освіта в Україні / В.Г. Кремень, С.М. Ніколаєнко, М.Ф. Степко та ін.; за ред. В.Г. Кременя, С.М. Ніколаєнка. К., 2005.
15. Войцеховських Ю. Мета і завдання шкільної історичної освіти // Історія в школі, 1996. №2.
16. Гирич І. Українська історична освіта на початку XXI ст.: від обмежень філософії етноцентризму до концепції засвоєння «чужого як свого» // Історія в школах України, 2009. № 5.
17. Галушко Т. Є. Лекція у вищій школі. К., 1971.
18. Гончарова Н. О. Методика викладання історії у вищій школі. Харків, 2009.
19. Горохівський П.І. Вивчення курсу "Методика викладання історичних дисциплін у вищій школі". Умань, 2013.
20. Дрібниця В.О., Крижанівський В.В. Всесвітня історія: Нова історія. К., 1998.
21. Жерар Ф.-М., Роеж'єр К. Як розробляти та оцінювати шкільні підручники. К., 2001.
22. Жорнова О., Жорнова О. Організаційно-методичні засади викладання у вищій школі. К., 2011.
23. Котляр Р.В. й ін. Студент у вузі: Методичні рекомендації по організації навчальної та самостійної роботи студентів. Миколаїв, 2002.
24. Коцур В., Чернов Б. Проблема змісту історичної освіти у шкільних підручниках з історії // ІВШ, 2000. №3; №7.
25. Кульчицький С. Державний стандарт загальної середньої освіти – історія // Історія України, 1997. № 34-№ 37.
26. Курилів В.І. Методика викладання історії. Курс підвищення кваліфікації вчителів історії. Харків-Торонто, 2008.
27. Казаков А.В. Дослідження особистості студента як суб'єкта майбутньої професійної діяльності. К., 1998.
28. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Освіта. К., 1996.
29. Кузьмінський А.І. Основи педагогіки вищої школи. К, 2005.
30. Левітас Ф. Л., Салата О. О. Методика викладання історії. Харків, 2006.

Додаткова

31. Малихін О.В. та ін. Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних закладів: теоретико-методичний аспект. Кривий Ріг, 2009.
32. Малихін О. Методика викладання у вищій школі. Сімферополь, 2011.
33. Мельник Л.Г. Методика викладання історії в середній школі. К., 1974.
34. Мицик Ю. Нове чи призабуте старе: міркування про книжку "Шкільна освіта очима істориків-науковців" // Історія в школах України, 2008. № 11-12.
35. Навроцький О.І. Вища школа України в умовах трансформації суспільства. Харків, 2000.

36. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі. К., 2007.
37. Науково-практичний аспект організації навчальної і методичної роботи в університеті. Донецьк. 2004.
38. Носаченко І.М. Модульно-рейтингова система організації навчання у вищій школі // Проблеми освіти: науковий збірник. К., 2008. Вип. 54.
39. Науковець А. Г. Віч-на-віч з аудиторією. К., 2003.
40. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. К., 2001.
41. Осадчук Р. Використання словесно–діалогічних методів у навчальному процесі // Історія в школі, 1999. № 8-9.
42. П'ятницька-Полякова І.С. Основи наукових досліджень у вищій школі. К., 2003.
43. Пасмор Н.П. Бібліотечно-інформаційне забезпечення самостійної роботи студентів. К., 2006.
44. Петрук В. Г. та ін. Основи науково-дослідницької роботи. Вінниця, 2006.
45. Пометун О.І. Фрейман О.О. Методика навчання історії в школі. К., 2006.
46. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. К., 2004.
47. Пометун О., Фрейман Г. Нові підходи до вибору структурування історичної освіти // Історія в школах України, 2000. № 1.
48. Рудницька О.П., Болгарський А.Г., Свистєльнікова Т.Ю. Основи педагогічних досліджень. К., 1998.
49. Сидоренко В. К., Дмитренко П. В. Основи наукових досліджень. К., 2000.
50. Сич О.І. Про викладання історії у вищій школі // Український історичний журнал, 1998. №5.
51. Савчук О.А. Дискусія у систематизаціях та узагальненнях // Доба, 2004. № 2.
52. Степанков В. Кастрація національної історичної пам'яті, або що передбачає проект нової концепції викладання історії України в школі // День, 2010. 4-5 червня.
53. Степанков В. С. Магістерська робота: Методичні поради. Кам'янець-Подільський, 2005.
54. Степанков В. С. Методика викладання історичних дисциплін у ВНЗ. Кам'янець-Подільський, 2014.
55. Терно С. Нові підходи у вивченні історії: прорив в науці чи шлях в нікуди? // Історія в школах України, 2003. № 1-2.
56. Фіцула М.М. Вступ до педагогічної професії. Тернопіль, 2003.
57. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи. К., 2010.
58. Філінюк А. Г., Трембіцький А.М. Наукова робота студента: Методичні рекомендації для студентів і магістрантів. Кам'янець-Подільський, 2007.

59. Цимбалюк І.М. Підвищення професійної кваліфікації: Психологія педагогічної праці. К., 2004.
60. Чалабієв, Р. А. Викладання історії у рамках особистісно-орієнтованого навчання // Педагогічний вісник, 2008. №1.
61. Черніков П.І. Моніторинг професійної діяльності викладача навчального закладу // Проблеми освіти, 2008. Вип. 56.
62. Чорненький Я. Я. та ін. Основи наукових досліджень. Організація самостійної та наукової роботи студента. К., 2006.
63. Шкільна історія очима істориків-науковців. К., 2008.
64. Шляхтун П. П. Методика викладання соціально-гуманітарних дисциплін. К., 2011.
65. Шляхтун П.П. Методичні інновації на уроках історії. К., 2021.
66. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах. К., 2004.
67. Яковенко Н. Академічний підручник : канон і новація // Критика, 2007.
68. Ankersmit F. Sublime Historical Experience. Stanford, 2005.
69. Barnes B. Scientific Knowledge and Sociological Theory. L., Boston, 1974.
70. Goldstein L. Historical Knowing. Austin, 1976.
71. Margolis J. The Arts and the Definition of the Human. Toward a Philosophical Antropology. Stanford, 2008.
72. Topolski J. Metodologia historii. Warszawa, 1984.

Інформаційні ресурси

1. http://smarteducatoin.blogspot.com/2016/06/smart-education.html